

Бошко Ј. СУВАЉЦИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са
јужнословенским књижевностима

СРПСКИ РЈЕЧНИК (1818) У ВУКОВОЈ ПРЕПИСЦИ

Српски рјечник је преломна књига српске националне културе. Прво издање *Рјечника* представља темељ Вукове правописне и језичке реформе, означава дефинитиван прелаз ка народном језику као основици српског књижевног језика уз увођење фонолошког начела да сваком гласу одговара једно слово и уз фонолошки правопис. Из Вукове *Преписке* најбоље се да сагледати тежак борба против главног тока друштвене матице, уз пуну свест о стварању историје, о дозревању епохе унутар корица једне књиге.

Кључне речи: Вук Караџић, *Српски рјечник* (1818), преписка, Јернеј Копитар, Лукијан Мушички.

Када се сагледа из данашње перспективе, Вуков *Српски рјечник* *истолкован њемачким и латинским ријечма* (1818) изгледа као невероватан и незамислив похват. Као да ова књига није написана, као да се сама написала. У времену које јој ни по чему није било склоно.

Српски рјечник је преломна књига српске националне културе. Прво издање *Рјечника* представља темељ Вукове правописне и језичке реформе, означава дефинитиван прелаз ка народном језику као основици српског књижевног језика уз увођење фонолошког начела да сваком гласу одговара једно слово и уз фонолошки правопис.¹ У првом издању драгоцен сарадник на изради речника и тумачењу речи био је Јернеј Копитар, у другоме пак Ђуро Даничић.² Речи су тумачене на

*bosko@fil.bg.ac.rs

¹ „Нема сумње, од свих појединачних Вукових списа прво издање *Рјечника* је најзначајније. Чак се не може навести ниједно друго дело у историји српске културе које би одиграло већу улогу као прекретница, као полагање темеља” (Ивић 1966: 19).

² „Први речник Вук је саставио са Јернејем Копитарем; словеначки научник био му је путовања у раду. Вук и Даничић саставили су други. У раду на првом речнику Вук је слушао Копитара и у целини прихватио његову концепцију. Приликом састављања другог тражио је од Ђуре Даничића да и он њега слуша и хтео је да удари сопствени духовни печат делу за које је толико година прибирао грађу. [...] Основне идеје су биле Вукове, затим највећи део грађе и тумачење речи, али главни део посла око сређивања речника обавио је Даничић. Млади научник је узбучавао речи, преписивао и дотеривао фише за

латинском и немачком језику, чиме су отворена врата њиховој рецепцији у ученој Европи тога доба.

Јернеј Копитар је вишеструко помогао Вуку у објављивању првог издања *Рјечника* из 1818. године. Може се с правом рећи да је Српски рјечник њихово заједничко дело. Учени цензор за словенске књиге Дворске библиотеке у Бечу пресудно је утицао на идеју објављивања речника, на његову концепцију, као и на захтевне послове превођења српских речи на немачки и латински језик.

Теоријска основа *Српског рјечника* почива на идејама Јохана Готфрида Хердера (1744–1803), до чијег је учења Вук дошао посредством Ј. Копитара. Отуда тежња да у *Рјечнику* почивају не само речи и језик него и дух и биће српског народа.

Поред тога што је лексикографско, *Српски рјечник* је и граматичко, мемоарско, књижевно, етнографско и фолклористичко дело. Рјечник је отворена књига.³ Он је „сокровиште” народних обичаја, „летопис књижевних врста”, ризница народних умотворина, „жива старина” српског народа.⁴

У *Српски рјечник* 1818. године унета је и опсена лексика, која је, после жестоких критика јавности, у другом издању *Рјечника* 1852. године изостављена, што је изазвало немало негодовање Јакоба Грима (в. Бојић 1977).⁵ Колико је Вук био испред свог времена, показује чињеница да „срамотне речи” објављене у Вуковом *Рјечнику* представљају до данашњег времена јединствен лексикографски извор опсене лексике (в. Роровић 1983; Кашић 1987; Ђирка 1987; Влајић-Поповић, Бјелетић 2016).

Као што је познато, речи по народу Вук је почео да скупља још 1813. године, слушајући сељаке „кад се суде” у Брзој Паланци, али „без икаквог књижевног циља”, како је касније сведочио своме биографу И. И. Срезњевском. Ипак, пресудни импулс за израду кључног дела нововековне српске културе дао му је учени Јернеј Копитар у Бечу 1815. године. Не треба занемарити ни далекосежни утицај Јакоба Грима, посебно циркуларно писмо о сакупљању народних умотворина новооснованог немачког друштва за проучавање старина, које је Вук добио посредством Ј. Копитара 12. маја 1815 (Карацић 1988: 233–242).

У напорима да суштински допринесу обликовању немуштог и пописивању невидљивог како би се, хердеровски, дух народа оваплотио у његовом језику, Вуку су немерљиво и несебично помогли Јернеј Копитар и Лукијан Мушички. Из Вукове *Преписке* најбоље се да сагледати тегобна борба ових пренумераната вуковског

штампу, одбацивао сувишне речи и додавао нове, остале преводио на немачки и латински језик и бринуо се око штампања дела, као и око коректуре. Вук је углавном надгледао, допуњавао грађу и водио рачуна да Даничић до краја уради речник онако како га је он замислио” (Роровић 1983: 128).

³ „*Рјечник* је велика инспирација. Можда је он једина увек отворена књига нашег XIX века. Отворена је за сваког, кроз епохе: за романтичара, за реалистичког приповедача, за песника мистичке и метафизичке инспирације. У *Рјечнику* лежи, попут некаквог скривеног, дубоко закопаног блага, читав један свет наше литературе” (Константиновић 1964: 7).

⁴ „Жива старина, сачувана у народним обичајима, веровањима и предањима, расута по целом *Рјечнику*, даје основну боју и тон делу. За тренутак читалац се осети као да је у неком прастаром свету, изван хришћанске цивилизације, негде у прадавнини, а опет близу. Неке речи и написи делују као поетске искре далеке прошлости; друге као тајне формуле древног рукописа који тек треба прочитати и тако открити најдубљи слој света који се крије у речнику. Тим пре што је све, од прве од последње речце, онако како се у народу памтило, чувало, ритуално изводило, приповедало” (Роровић 1983: 79).

⁵ Јакоб Грим је превео Вукову граматiku из 1818. године, прерадио је и допунио, и објавио под насловом „Вукова мала српска граматика” (*Wuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik*, 1824).

духа против главног тока друштвене матице, уз пуну свест о стварању историје, о дозревању епохе унутар корица једне књиге. О обликовању немуштог.

Једна од најлепших одлика Вукове *Преписке* као архивског извора јесте то што у њој откривамо живе, целовите људе. Искрсавају нам они у свој својој биографској и аутобиографској пуноћи. Копитар, неприкосновени ауторитет, зналац, мајстор. Сви Вукови кореспонденти са страхопоштовањем изговарају његово име у свету учене светске филологије. Сви га неизоставно поздрављају у пост скриптумима писама упућеним Вуку.⁶ Његов језик је прецизан, јасан, усредсређен. Мисао луцидна и оштра. Он је онај који увек сагледава јасније и види даље. Увек звезда водиља. Мушицки пак пунокрвни лик, лишен строге уштогљености својих класицистичких ода и свог калуђерског позвања. Његов језик је изразито живописан, проткан народним изрекама и изразима. Интелигентан и ироничан, бурлескно разигран и радознано устрептао, гипке вибрантности и уздрхталих емоција, Мушицки је такав, чини се, само у преписци са Вуком.

Миодраг Поповић је *Српском рјечнику* дао назив *књига-памтљивек*, Радомир Константиновић пак говори о *књизи-расковнику*, која откључава видљиве и невидљиве браве. Ова књига је и једно и друго. И много више. Она захтева изразито увећање читалачке оптике. А ипак је самоникла и свезнадарна. Са крошњом у апстрактним појмовима, са кореном у предметном језику.⁷ Стабло јој је чворновато и квргаво, опсцено и жилаво, упрегнуто у плуг језика, препуно звекета материјалних појмова, покућства речи, ларме обичаја и веровања, силовитог струјања народног живота.

Као што је добро познато, Вук је рад на *Српском рјечнику* започео у Бечу да би га интензивирао у манастиру Шишатовца, где ради у одличним условима, неспутано уживајући у благодетима гостопримства ученог архимандрита Лукијана Мушицког. Интензивно припремајући грађу за објављивање *Српског рјечника*, Вук из Шишатовца пише Јернеју Копитару о књижевним пословима, о сакупљању песама и сл. Дobar део тих писама односи се на рад на *Српском рјечнику*. Од припремних послова за рад на речнику посебно се истиче потреба добављања „шокачких речника” (Стулијев, Јамбрешићев, Делабелин, Белостенчев, као и речник Руске академије), без којих Вук на објављивање свога не сме ни помислити, те моли Копитара да му их пошаље:

„Овде сам већ почео учити Латинску Грамматику, и садь друго ништа нерадимъ, него ню учимъ и *рѣчникъ* пишемъ; и да видите како нешто може быти оть овога Србскогъ *рѣчника*, само Васъ јоштъ ово морамо (я и Г. Муш.) молити: да намъ пошлѣте Ваше све Шокачке *рѣчнике*, као н. п. *Штуліа, Ямбрешића, Делабелу, и Белостенца*; и јоште *Російскій Академічскій словарь* (за потребу Г. Мушицкога). Те све књиге има С. С., али ни смо ради просити помоћи Србскоме езыку у највећег неприятелиа нѣговогъ, него то треба да намъ Вы пошлѣте, а С. С. само некасе зачуди кадъ види у обявлѣнію да ће Србскій *рѣчникъ* имати све оне Србске *рѣчи* кое се у гореименованымъ Шокачкимъ *рѣчницыма* налазе (зашто онъ мысли да те *рѣчнике* ни какавъ Србинъ не може саставити, осимъ нѣга); а я ћу обявлѣніе послати одмахъ да се печата како пріймимъ те *рѣчнике*

⁶ Тако, рецимо, Григорије Гершић пише Вуку Караџићу (12/24. јануар 1817):

„Господину Копытару премиломъ, и силномъ, највећег, и најдражјег богатства Србскогъ, помоћнику и уредителю, нѣму, велим, от мене поклон до землѣ изручите, и кажите му, да га искрено лубим, и почитујем, и да е већ себи у срцу паметны и добры Србля вечный спомен подигаю” (Караџић 1988: 398–399).

⁷ Уврежено мишљење да српски језик није имао речи за апстрактне појмове оповргава то што се у *Рјечнику* налази око сто педесет речи за ове појмове (в. Поповић 1983: 27).

отъ Васъ, а предѣ не сміемъ. – Садъ се (може быти) у Вама двѣ противне страсти боре: *любовъ к' Сербскоме языку, и страхъ да непропаду рѣчнициы*. Но небойте се, не ће пропасти; спремите их ліпо и тако завійте и запечатите, да се не зна шта е, пакъ пошльте преко Ділежанца у Новый Садъ *Г. Димитрію Стефановићу Пароху Новосадскоме*, а онъ ће послати у Шишатовца, само Вы на атресу назначите да иде Г. Мушицкоме; а Мушицкій ће ихъ тако исто послати Вама у Бечъ” (Исто: 268–269).

Копитар на Вукову молбу потврдно одговара у писму од 6. марта 1816. из Беча, на немачком језику:

„Пријатељу,

Нисам Вам послао речнике овим поштанском колима зато што због руског [речника] за М[ушицког] још нисам имао одговор. Дакле, с в а к а к о следећом поштом. Међутим, неће бити речника руске академије, зато што га власник не даје од себе. Но ја сам наручио 3 нова, од којих М*** за 3 месеца треба да прими један, а такође и С. С. један од Паласа по бројевима, оно што му још недостаје.

Вечерас добијам коректуру рецензије Ваше Пјеснарице. Када ће стићи рецензија „Забавника”? Заправо не би требало да Вас ометам у раду на Речнику. Добровски ће ускоро стићи овамо са својом граматиком. – Ваш оглас може да кружи и док су моји речници на путу.

Препоручи ме вољеном архимандриту који ти је дао могућност за доколицу као што је Бог дао Вергилију. Копитар” (Исто: 288–289).

У писмима из Шишатовца Вук поставља Копитару конкретна лексиколошка и граматичка питања, као рецимо у писму од 16. марта:

„Любезный пріятелю!

Ели нужно у Лексікону писати и нарѣчіе (adverbium) кодъ свакога прилагателног (будући да готово отъ свакога быти може) н. п. *брзый, за, зо* adverb. *брзо*?

Ели нужно и повраћателне глаголе писати н. п. *клати* и *клатисе, познати, и познатисе*?

Треба ли писати и имена собирателна (nom. col.) н. п. *цвѣће, лишће, прасцы, пилићи*?

Треба ли писати и diminutiva, коихъ е пунъ Сербски языкъ, н. п. *вода водица, трава травица, жаба жабица, пань паньић*? Тако исто и она уничижителна н. п. *жена жентурина, или женетина; крава кравурина, или краветина*?

Жао ће ми быти (и велика ће штета быти) ако се овај лексіконъ немогъ буде ту печатати у Бечу. Мушицкій ми дае надежду да ћу добити силу пренумеранта на Сербскій лексіконъ. Пишите ми одмах; а я остаем свагда Вашъ Вук” (Исто: 291).

Јернеј Копитар одговара Вуку већ у писму од 19. марта:

„Пријатељу,

Јуче су речници, адресовани на Д. Стефановића, пошли за Нови Сад. Побрините се да он буде обавештен о томе и о даљем отпремању за Шишатовца. Још ће Вам недостајати међу њима најстарији, Микаља (који немам); а требало би такође да се Вранчићев Тетраглосон (тако се, чини ми се, зове) потражи од С. С. Али за невољу, уколико у потпуности ексцерпирате само оне које имате, и при томе ударите намет на памћење, Ваше и Ваше околине, тада ће Ваш речник већ у првом издању износити најмање 2/3 Банткеовог польског речника, који сам приложио да бих Вам дао узор како се сажето, а ипак исцрпно, може речник написати. Банткеова граматика такође је приложена, уколико би господин М. хтео да је прочита. Она је богата, али слабо сређена. Речник академијин нисам успео овде да купим, али сам га наручио преко Фатера из Петербурга. Све ће, заједно са Геснером, стићи после Ускрса. [...]

Штраус хоће, кад речник заиста буде готов, да се у року од 2 месеца снабде лепим, новим словима! Дакле, врли мој Вуче, дико своје отаџбине и својих пријатеља!”

Када је реч о концепцији речника, Копитар инсистира на азбучном реду речи који не искључује етимолошки (коренски) принцип у њиховом навођењу, посебно

узимајући пример једног речника новогрчког језика који се 1815. године израђивао у Цариграду:

„[...]”

Р. С. Руси желе да академијин речник, који није азбучни, сада, од 1806, преслиже да би га штампали строго по азбучном реду, али су за 10 година стигли тек до 2. тома. Дакле, и ми строго по азбуци. Могу се с овим планом који је неопходан свакако објединити и захтеви етимолога, ако се код сваке, донекле сложеније речи дода кратак корен у загради. На пример училиште (учим), онако како је Шнајдер поступио у свом грчком речнику. Тада би се, такође, и за посматрача језика могао начинити додаток, где би породице речи по азбучном реду (као у речнику руске академије) и изведене речи, свака под својом матичном речју, биле само наведене, али без икаквог објашњења. Овај додаток не би износио више од 5–10 табака, и било би лако имати преглед над генеалогском армијом наших речи. Но као што рекох, главни распоред је по азбуци како би свако, без нагађања, знао где може упалити светло” (Исто: 293–294).⁸

У писму од 22. марта 1816. Вук прекоревеа Копитара због тога што му не одговара на стручна питања те наглашава да ће *Српски рјечник* бити написан и одштампан баш онако како народ говори:

„Реценсіе Вам’ на забавникъ за садъ послати не могу; савъ е од самыхъ погрѣшака, пакъ бы я садъ имао више посла да га реценсірамъ, него Давидовићъ што е имао докъ га е превео; а я самъ се садъ забуніо око Лексікона. Съ данашњомъ поштомъ шалѣмъ Фрушићу обявленіе о *Србскомъ Рѣчнику* да га печатаю и разашлю у Србскимъ’ новинама; о чему и Васъ молимъ да настоите да се што предъе печата, и особито дасе совокупители онимъ истымъ редомъ напечаата, као што су написани. Явите и Вы у Вашимъ’ новинама и препоручите Вашимъ’ пріятелима како знате, не бы ли што више пренумеранта добью; препоручите некасе и у Бемскимъ’ новинама яви; и пишите Шокачкомъ’ владици, а одъ нашихъ се слабо надамъ, зашто они мысле да ће Србскій языкъ оборити благочестіе. – Али ако Богъ да те я одкудъ добьемъ новаца, не љу я од ныхъ Србскога языка ни ороографіе учити, него љу липо јотъ (ј) начинити, пакъ љу мой матерный языкъ онако писати, као што га миліони душа говоре; а кои хоће да докаже да они покварено говоре, и да ихъ поправи, начастъ му слава. А мене лѣ на то садъ навући неће. **Ово е трећа година одкако самъ се я съ Вама познао, одъ онда самъ натрагъ почео ићи, и приближаватисе говору народномъ’, и јошт’ ни самъ на право мѣсто дошао. Втора частъ пѣснарице чистія е, него прва, и писменица; али трећа частъ пѣснарице, и Србскій Рѣчникъ быће башъ онако написани и напечатани као што народъ говори.** Тежка е то стваръ кад’ се човеку изъ дѣтинства што годъ у память уврти! –

Овдѣ самъ у одномъ’ намастыру нашао еданъ *поменикъ* (200 година старъ) из кога самъ извадіо више одъ 1000 Србскихъ имена, кое мужкихъ, кое женскихъ, и та љу сва имена Србска додати у Рѣчникъ” (Исто: 294–295, подвукао Б. С).

Вук пише Копитару из Шишатовца у писму од 29. марта 1816. Захваљује се на рецензији на *Песмарицу*. Указује на то да се у „второј части” народне пјеснарице србске налазе две „погрѣшке противъ Србског’ языка, кое самъ я учиніо, мыслећи да *поправимъ Србскій народъ*”. Вук поентира ставом: „а *Рѣчникъ* ће Србскій управо казати, како Србљи ріечи изговараю” (бр. 73, стр. 296). У писму Вук високо вреднује Копитарев допринос у процесу израде *Рјечника*. Истовремено, у преписци све време провејава идеја о етимолошкој природи речника, што је у коначном облику задржано у одређеном виду: турцизми означени звездиком (в. Пецо 1987), укази-

⁸Завршни Копитарев став Вук готово дословно понавља у предговору *Рјечнику*: „[...] Ако и нијесу у овој књизи скупљене све Српске ријечи, али је постављен темељ да се скупе (колико је могуће у живом језику). Сад сваки зна, ће ће коју ријеч тражити, и ако је не нађе, виђеће да је нема и може је ће записати и оставити; и тако се сад сто пута лакше могу покупити остале ријечи, што су остале по народу, него што би се на ново почело и ове скупиле” (Караџић 1966, подвукао Б. С).

вање на позајмљенице из грчког, немачког и других језика (в. Ивић 1966; Кашић 1987).

„Рѣчникъ ће јошт’ до 10 дана бити готовъ (т. е. све рјечи у редъ постављѣне); пакъ љу га оставити овдѣ, а я љу иѣи у Србию особито сбогъ діалекта; изъ Србіе мыслимъ се вратити (ако ме не убию Србљи) у Юлію, пакъ љу онда доѣи у Бечъ да га (Рѣчникъ) печатамо; безъ Васъ не може бити ништа. –

[...]

Србскій ће Рѣчникъ бити alphabetisch, него бы се могла гдѣ што и етимологіческа примѣчаниа додати, или кодъ многихъ рјечій ніе нужно; а млоге не знамъ ни я одъ куда су произведене. Мы ћемо се о томъ разговарати кад’ я ту додѣмъ.” (Караѣић 1988: 297, подвукао Б. С)

Копитар Вуку пише на немачком из Беча 5. априла 1816. године залажући се апсолутно за азбучни распоред речи у речнику. Истовремено, шаљући му старе „илирске” речнике као узор и пример, Копитар исказује да то чини, упркос томе што му се учени пријатељи у Бечу смеју, јер на њему, Вуку, „све гради” и све заснива:

„Уз објаву додају још Бантkea, кога сам приложио пошиљци од 18. марта, заједно с грама-тиком, и Микаљу, најстаријег Илира, који садржи неке речи више него сви остали, и кога сте због тога морали себи из Карловца ласкањем да измамите (зато што га ја нисам имао). Потврдите ми пријем речника. **Једино Вама, зато што на Вама све градим, ја сам их послао. Други бечки слависти ми се смеју: али ја се нимало не кајем.**

У своме писму од 18. рекао сам много у прилог азбучном распореду. Нећете се покајати уколико се тога будете тачно придржавали. Тако онај ко не зна, али је жељан знања, зна где треба покупати. Тамо му се такођер може дати обимније обавештење.

Да ли ћете ради штампања доћи овамо? Било би добро. М[ушицки] нека од немачког дела уради оно што Ви не знате; ово љу урадити и ја, уколико буде потребно. Чим изиђе оглас на српском, овај ће доћи у чешке новине и у *’Wiener Zeitung’*” (Исто: 302, подвукао Б. С).

Јернеј Копитар пише Вуку из Беча, у писму од 28. јуна 1816. године, на немачком језику, радујући се његовом повратку, и мислећи какав би Вук био сарадник у *Новинама српским*, уместо Димитрија Фрушића. Уз помен како се Фрушић састао са Добровским, Копитар износи ласкаво признање Вуковом филолошком образовању у Бечу: „*Било је говора и о вама, мајстор не зна да сте у међувремену све доучили.*”

„Пријатељу,

Већ неколико дана пре Вашег писма од 12. о. м. гласине су нам објавиле Ваш срећан (здро-во и мирно) повратак. Још више сам се обрадовао додатку уз ово да се у најмању руку не кајете због пута онамо. Завршите сада у срећној испосници своју збирку речи и песама. Типографски процес изнова се води и сва је нада да добра ствар мора победити. Ваш Речник, међутим, пошто ће садржати и немачке речи (а по Соларићевој жељи можда и италијанске) нема с овим никакве везе и сме се овде штампати чим га Ви довршите. Чак и Штраус би за овакав речник излио слова уколико би сигурно могао да рачуна с тиме, па и пре него што се добије парница. Дакле, пишите ми одређено о томе колико примерака, када треба отпочети итд.

Давидовић ради већ дуго на поређењу словенског и српског дијалекта, због најављене одбра-не против С. Стратимировића и др. – посао који сте Ви свакако већ одавно завршили. Требало би да Вас за то замоли.

Како Фрушић одлази, какав бисте Ви били добар сарадник! Али памет није могуће улити. Фрушић је видео Добровског. Било је говора и о вама, мајстор не зна да сте у међувремену све доучили (Исто: 307).

У писму Јернеју Копитару датованом у Шишатовцу 13. августа 1816. године, Вук поручује да ће, и поред тога што је скупио мало пренумераната, ипак доћи „у Беч на срећу, да печатамо *Србскій Рѣчникъ*”. Вук додаје да ће из Шишатовца кренути најдаље до 20 дана, и да ће у Бечу бити у септембру. Истовремено, као узгред, правда се Копитару због предстојећег посла превођења речи на немачки, односно италијански (латински) језик, речима: „я самъ Вама казао да ћете Вы имати посла око Србскогъ Рѣчника више него я”. Што се тиче Соларићевог предлога да *Рјечник* буде штампан црквеном ћирилицом („Кириловымъ писменима”), Вук одговара у свом стилу:

„Тако Штраусу слободно кажите нека ліе писмена; само нека буду ліепа; да небуду врло крупна. Я сам радъ да печатамъ ту (ако буде слободно) *трећу частъ пѣснарице*, и одну книжицу народныхъ Србскихъ загометкѣй (Räthsel), кое самъ до садъ скупио. Ріечи су за Србскій Рѣчникъ већ одавно скупљене, и постављене у азбучный редъ, но и за Васъ е остало посла доста. Мушицкѣй ми ништа ние могао помоћи у нѣмачкомъ, зашто не ’ма кадъ? – Ово самъ дана примио писмо одъ Соларића, у коему пише ми:

Да Рѣчникъ буде *Србско-Нѣмачко-италијанскій*, као што сте му и Вы обрели. И я самъ му одписао да ће бити (я самъ Вама казао да ћете Вы имати посла око Србскогъ Рѣчника више него я).

Да онъ има изъ Венеціе 10 пренумеранта, изъ Црне Горе 13, и кодъ Епископа Кралѣвића 35 (и каже да ће их и више добити моћи, кадъ га я цѣло увѣримъ, да ће и италијанске ріечи бити).

Наговара ме и свѣтуе да печатамъ Рѣчникъ са Кириловымъ писменима! **Я самъ му одписао да су Кирилова писмена само за свѣтъно избобрѣтена, и да бы за нѣи срамота была, да се нѣма овай простѣй, покваренѣй и говедарскѣй языкъ (тако га Карловачки дворъ называ) пише и печата, а особито са Србскимъ акцентима; него да мы нѣи (Кирилова писмена) оставимо поповима и калугѣрима, кои и онако желе све имати различно одъ осталого народа, пакъ нека га затворе у олтарь и у пѣвнице заедно са садашньимъ (начинѣньимъ) славенскимъ языкомъ”** (Исто: 315, подвукао Б. С).

Године 1816, Вук се враћа у Беч са прикупљеним речничким материјалом. Следствено томе, други део преписке око *Српског рјечника* Вук води из Беча, највећма са архимандритом Лукијаном Мушицким. Учени Мушицки, ментор и пријатељ о којег се Вук, чини се, ипак огрешио у чланку „Прави узрок и почетак сакупљања народних пјесама” (1842),⁹ радује се Вуковом *Рјечнику* као дете. Наглашава, у преписци, значај етнографске грађе која је унета у *Рјечник*; истиче његову епохалну, преломну улогу у новијој културној историји Срба; несебично и усхићено кличе Вуковој генијалности; визионарски слуги непроцењиву општу ползу коју ће Вуково дело српском национу донети; изрезује му свој предлог слова „ђ” („ђерв”) који ће Вук на крају и усвојити. Наравно, Мушицки у својим ставовима исказује и

⁹ У чланку „Прави узрок и почетак сакупљања нашијех народнијех пјесама” (1842) Вук напомиње да су похвале које је упутио Лукијану Мушицком у предговору *Малој простонародној славено-србској пјеснарици* заправо биле само „ђачки комплименти”. Наводи малу вредност грађе коју је добио од Мушицког. Каже како шишатовачки архимандрит нити је разумео нити љубио народне песме: „Премда је народне наше пјесме радо имао и хвалио, није имао праве воље нити их читати, ни слушати!” Недвосмислено истиче пресудну улогу Јернеја Копитара у буђењу свог младалачког интересовања за народну поезију:

„Да је покојни Лукијан Мушицки 1805. или 1806. године у Карловцима питао за народне пјесме нас, момчад из Србије која смо се онда налазила ондје, то је цијела истина, али да је оно његово питање мене у Бечу послѣје 7–8 година навратило да наше народне пјесме почнем купити и штампати, то није истина, него је томе прави и једини узрок г. Копитар.”

разумљива ограничења. Његова се реформаторска смелост заплиће о калуђерске мантије. Залаже се за стари, морфолошки правопис.

Вук се Лукијану Мушицком јавља у писму из Беча од 18/30. септембра 1816. године. Уз обиље информација о повољном пријему његових класицистичких ода које је Вук читао ученим Србима у Бечу, стално провејава и Вукова брига око сакупљања пренумераната за *Рјечник*:

„Несторовић ме врло лепо приміо; молио самъ га да ми Рѣчникъ Директорима препоручи, и казао е да ће учинити. Небы съ горега было кадъ бы му и Вы зато писали. Аѳанацковић е већъ быо отишао у Сомборъ; говорио е да ће и Васъ походити, него му препоручите пренумерацио на Рѣчникъ, а онъ ће у Сомбору имати добру прилику къ тому; препоручите му и за народне пѣсне, а особито за косовске и за сватовске, и поздравите га одъ мене. Гледайте за ону *Шлѣпцу* изъ Гргуреѡа та е добавите и препишите ми оне три косовске пѣсне пакъ ми ихъ пошальте” (Исто: 320).

Вук Мушицком предочава и прегоран рад који Копитар и он предузимају у завршној фази израде *Рјечника*:

„Копытаръ е приміо Ваше писмо, и Оду, коя му се врло допада; само е мени показао. Онъ бы Вамъ одавно писао, али све чекамо докъ Вы мени пишете. Мой е квартиру одъ Копытара далеко као и одъ Давидовића; но онъ мени свакиј данъ послѣ подне долази, и одъ 6 сатіѡ до 8. прегледамо Србскіѡ Рѣчникъ, и додаемо му што треба. **Србскіѡ ће Рѣчникъ быти Триумфъ надъ свима неприятельима Србскогъ языка**” (Исто: 334; подвукао Б. С).

Лукијан Мушички у писму од 21. новембра / 3. децембра 1816. године, похваљује Вукову и Копитареву одлуку да уместо италијанског језика, како је то предлагао Соларић, речи буду преведене на латински:

„За Лексіконъ много, премного требате. Весма сте добро смыслили, да вмѣсто италијанскогъ языка латинскіѡ додате. Већа е часть Сербалѡ, а и любителя сербскогъ языка, коимъ е латинскіѡ языкъ и познаніѡ и миліѡ” (Исто, бр. 108, стр. 348–349).

У писму Лукијану Мушицком од 12/24. децембра 1816. године Вук објашњава практичан разлог због чега су Копитар и он увели „латинске речи” у *Српски рјечник*:

Ја и Копытаръ радимо еднако. Ни есмо ми Латинске рјечи сбогъ Срба узели, него сбогъ Енглезѡ и остальхъ народа кои нѣмачки не знаду (Исто: 365).

Са пуном свешћу о величини посла којег се латио Вук пише о *Рјечнику* као о „тријумфу српскога језика”, у писму од 24. новембра / 6. децембра 1816. године:

„Мени е познанство и пріятельство Ваше, и вѣчни спомени у Одама вашимъ, довольна награда за савъ трудъ мой о Србскомъ Рѣчнику и о народнымъ пѣснама, и за све остале недоскутице. [...] Копытаръ такодьеръ јоштъ нѣ приміо писма Вашега. Онъ ће Вамъ писати око новогъ лѣта: зашто е онда Библиотека затворена 8 дана; а садъ не ма кадъ: забуніосе око Србскогъ Рѣчника (свакиј е данъ послѣ подне кодъ мене), а има и другихъ послова. **Рѣчникъ ће быти прво дѣло у Србскомъ књижество, онъ ће быти Триумфъ Србскога языка; на првомъ листу, гдѣ ће се А. починяти, стаяће Ангель съ трубомъ (fata volat), кои ће побѣду гласити**” (Исто: 352, подвукао Б. С).

Изражавајући се врло похвално о његовим одама, Вук не пропушта да напомене Мушицком да се чува „славенских рјечи као живе ватре”:

„Не треба гледати на оне кои кажу да *езыкъ треба поправляти*. Езыкъ е добаръ него мы треба да га учимо. Сто година бы мало было наиболѣемъ Списателю да сасвимъ научи языкъ орача и пастыра!” (Исто: 356).

Вук Мушицком врло пластично описује радну атмосферу која је владала приликом израде *Српског рјечника*. Вук и Копитар се састају сваки дан (од шест саги после подне до девет увече) у кући Константина Емануела Ђике приљежно радећи на речнику. Ово је редак случај да из непосредне близине можемо завирити у радионицу великих мајстора, уживајући у сваком детаљу живописног приповедања:

„Мы додаемо Србском’ Рѣчнику Латинске рѣчи на мѣсто Талианскихъ. Тако смо нашли за добро. **Копытаръ е кодъ мене свакиѣ данъ послѣ подне (одъ 6–9). Предъ нама стое два астала (или стола; асталъ самъ кодъ Васъ у Срему научіо) и на њима велики Аделунгъ у 4. тома, и Шелеръ у 5. тома Латинскихъ и 2. Нѣмачка.** Него новаца не’ма! Кралѣвић ми ни Соларић иошт’ ни су послали ништа; већ самъ почео узимати да се ранимъ; а камо за Рѣчникъ? У овом’ Рѣчнику треба да се печата и Исторія њѣгова” (Исто: 357, подвукао Б. С).

Вук с поносом наводи одреднице које посведочују да ће *Рјечник* бити етнографска и фолклористичка књига првога реда, наглашавајући пресудан Копитарев утицај у етнологској концепцији речника:

„У Рѣчнику ће Србском’ бити описани скоро сви обычаи Србски (**Копытаръ ме на то наћерао**); неколико табака манѣ или више ништа зато: **мы смо богати люди ако и немамо ништа!** Ха! Ха! Ха. – **Докъ видите како е описана вѣштица, вила, вампиръ, задушбина, задушнице, Иванданъ, Крсно име, Даћа, Завѣтина, Бабине,** и пр. и пр.” (Исто: 357–358; подвукао Б. С).¹⁰

Мушицки му, у писму од 6/18. фебруара 1817. из Шишатовца, отписује речима хвале и благосиљања Јернеја Копитара због ове више него „срећне мисли”:

„[...]

Сто пута благодареніе Гдну Копытару за срећну мисль, да опишете Србске обычае. То ће бити нужно и пріятно за иностранне; пренуждно и преполезно за Србчаде, наипаче варошке, и за *одрасле* (?) господичиће... Іошт’ бы я едно желио, да сва имена србски’ обычаева, кое ’сте описали, и други’ вѣщій, кое ’сте за добро нашли описати, на концу кнѣге у регистеръ ставите, да србска дечица као лекцію редомъ читаю; а велика деца да повторе” (Исто: 411–412).

У писму датованом у Шишатовцу, 29. децембра 1816. / 10. јануара 1817. године, учени шишатовачки архимандрит истиче неопходност чувања корена речи и залаже се за етимолошку природу речника:

„Кад ’смо ради, да Вашъ Лексіконъ буде вѣрный *inventarium* нашег’ милогъ сзыка, и да нам’ чисто представи отпечатокъ ума сербског’, и народность уха нашег (уво), да и странни могу почувствовати, шта е сербском’ сзыку мило, или шта су Сербльи, ако и есу много страдали, за хиляду година измѣнили, умекшали, усладили (*Nichts ist nationeller und individueller als das Vergnügen des Ohrs. Herder*), кад’ ’смо, велимъ, ради то, не треба да у Вашем лексікону свудъ корень тражимо. Нек’ вам’ се закованни Славяни ту не плаше. Нек’ не дирају у свободу ума и вкуса сербског’ у милой и драгоцѣнной собственности. Мы ’смо дяди у Славенской Грамматицы, изговарамо како насъ

¹⁰ И ово се понавља у предговору *Српском рјечнику*: „У рјечнику треба да се истолкује и опише што се боље може све што народ о ријечи којој мисли и приповиједа: зато сам код њекоји ријечи описао, што се краће могло, њекоје народне обичаје и додао приповијетке (и овђе може бити да је њешто изостало, али додато и измишљено није заиста ништа). О овоме сам особито увјерен да ће бити мило свакоме правом Србљину: зашто су ме већ од неколике године молили њекоји од учени и знаменити Србаља да почнем описивати народне српске обичаје и приповијетке” (Караџић 1966).

магистри уче, и сами тако исто отъ другихъ научени. У сербскомъ сѣзку мораю насъ магистри, наипаче странни сѣзкоиспытатели, слушати, и правый изговоръ изъ нашихъ уста на папиръ ставляти. Само морамо бити consequence, т. е. морамо имати постоянно правило и' постоянна изятія, по коимъ намъ и умъ и уво дѣйствуе. –

[...]

Но гди се уво не вредѣа, добро е држати коренъ. Садъ ево прекій отговоръ: женидба, свадба, удадба, просидба, косидба. Шипка. Задужбина. Гаѣникъ, помоѣникъ, добросреѣникъ. За гатњикъ, помотњикъ я ни 'самъ ни чуо, и' не допада ми се" (Исто: 385–386).

Вук Караѣић одговара Лукијану Мушицком у писму датованом у Бечу 12/24. јануара 1817. године:

„[...] Мы се ціело надамо да ће Давидовић бити Србскій Типографъ у Бечу; већ е постао калфа, садъ само да е новаца, пакъ сѣ мѣста майсторъ. Да видите како е то добро, што Вамъ засадъ ніе слободно Ода печатати: зашто ћете ихъ по врем[ен]у, очистити одъ оныхъ коекаквыхъ Россійскихъ и Славенскихъ рѣчій: метнућете мѣсто *обѣда ручакъ*, место *бронье оклопъ*, мѣсто *ибо зашто и ера* итд. Медьеръ заиста свако зло у себи има и добра. А може бити да ће се и смилovati *Ча' Стева*, и одрѣшити Вамъ окове музи, кадъ види Оде у Паметнику свѣта. [...] Него за Боа кажите ми што ћемо радити са х? Кодъ народа се не чуе нигдѣ осимъ у Херцеговаца на краю и то као г..." (Исто: 395–396)

Вук на крају писма додаје да су Копитар и он већ „свршили пола словарa (до П)". У писму Лукијану Мушицком (Беч, 30. јануар 1817) Вук пише:

„[...]

Какво ћемо име надѣсти Србскомъ Рѣчнику? *Рѣчникъ*, *Словаръ* и *Лексиконъ*, то е све мало. *Сокровище мислій рода*, најболѣ бы было, али ево сѣсета: што *сокровище* не'ма у момъ Рѣчнику! Микал е свой Рѣчникъ назвао *Благо иллиричкога языка*; Грци садъ издаю у Цариграду еданъ Грчкій словарь, пакъ су га назвали: *Ковчегъ языка*. Я бы радъ што годъ ново да у насъ буде: измыслите Вы неколико таквыхъ имена, пакъ ми пошальте."

Лукијан Мушицки се на овај позив одазива у писму од 6/18. фебруар 1817. године:

„Где я не каза', како бы я, по моему мнѣнію, Вашъ и нашъ рѣчникъ назвао. Узнемири ме коеко. Ево: *Ковчегъ мысленне народности (der intellectuellen Nationalität) Србске*" (Исто: 412).

Вук је сигуран да ће *Српски рјечник* бити непроцењиво благо српске лексике и обичаја:

„Чесница е описана као што треба, па ніе сама чесница, него и *бадняцы*, *Божићъ*, *свадба*, *отмица* (како се отимаю дьевойке), *Богоявлѣніе*, *Задушнице*, *воскрсеніе*, *Гѣургъевданъ*, *Иванъ данъ*, *виле*, *вѣштице*, *вампири*, *Стуаѣи*, *в[р]зино коло*, *Грabanцїяши*, *ранило*, *ружичало*, *завѣтине*, *крстоноше*, *крсно име*, *побратимъ*, *додоле*, *кральце*, *Лазарице*, *Коледа* и пр. и пр. и пр. Ко никадъ књиге ніе читао читаће Србски рѣчникъ; али ево люте муке и неволѣ, како ће се печатати?

[...]

За име рѣчника не могу Вамъ садъ ништа писати; зашто самъ се већ разлютио. Ни есамъ дао Арси оне развалине да да измала, него му Вы пишете и препоручите; я самъ се сѣ нимъ разговарао о томъ. Онъ ће то знати врло добро начинити. Дакле х изоставите са свимъ? нека га дѣва носи. Овај рѣчникъ треба да покаже како Србљы говоре, а коме се не допадне, онъ нека намъ каже *како бы требало да говоре*" (Исто: 418).

Вук супротставља своје аргументе неименованом „г. рецензенту", који је његов речник напао и пре него што се он појавио, на основу Копитаревог огласа о српском

речнику. Та је негативна рецензија потекла из круга око карловачког митрополита Стевана Стратимировића, вероватно из пера његовог протосинђела Хранислава, и била је објављена и на немачком језику, и у Давидовићевим „Новинама србским” за 1818. годину.¹¹ Вук пише Мушицком у истом писму:

Шта Вам’ се чини о том’ догађају у Србским’ новинама подь числомъ 17 на страни 133? Ел’ да е то Хранисавлѣво масло? Морао е и Румія на то навући? Видите шта чини зависть и злоба, ал’ нека, нека, *притиснута яче све на више скаче* (Исто: 419).

Мушицки пише Вуку (Шишатовец, 11/23. март 1817) о домаћим приликама, али и рачуну од пјесама, износећи низ мисли о „живом језику народа Србског”:

„Живый языкъ народа Србског’ естъ сокровище мыслій нѣговы; естъ отпечатакъ духа и характера нѣгова; естъ мысленна народность нѣгова, столѣтїама утврдѣна и освеѣена. Што се у нѣму садржи, светљна е сваком’ правом’ Србљину” (Исто: 422).

Мушицки посебно издваја богатство језичких ознака за свет спољашње предметности у поређењу са оскудношћу лексичких одредница које означавају „богатство внутренне”. На ово му одговара Копитар, којег Вук наводи као неприкосновени ауторитет у писму из Беча датованог крајем марта 1917. године:

„Но я мыслимъ, да вы желите чути оно што се нама не допада; ево чуйте: Копытарь вамъ неда за право, што кажете *да е мало внутренье богатство языка нашега; и да е народъ нашъ слабо мыслїо и размышлявао*. Онъ каже да ни еднога народа языкъ не внутренне богатїи од Србскога; народне су рѣчи само оне (кодъ свакога народа) кое народъ *познае, говори и треба*” (Исто: 434).

Мушицки Вуку јавља да је протосинђел Хранислав, када је био у манастиру Шишатовец, „мотрїо е маймунскїи, као што има обычай, не’ће ли где видити вашъ портретъ”. Но, Мушицки је Вуков портрет предострожно сакрио под стари портрет патријарха Шакабенте, не хотећи Вуку то раније саопштити да му не „оскорби” душу: „Но ваша е душа крѣпка и храбра. Не бы се иначе толикии патриотизмъ у ню сместїо” (Исто: 443).

У правдању свога поступка несрећни архимандрит посебно истиче велики притисак са Карловачког митрополитског двора и личну пизму Стратимировићеву на Вука. У светлу ових података види се величина геста Лукијана Мушицког, који је понудио гостопримство и несебичну помоћ Вуку у писању *Рјечника* и по цену своје штете (Исто: 444).

У напорима да *Рјечник* угледа светлост дана, Вук предузима опсежну акцију сакупљања пренумераната. Опсег те активности најбоље се може сагледати у Вуковој *Преписци*.

¹¹ Вук у предговору *Рјечнику* пише:

„Ево већ прва и највећа рецензија против овога српског рјечника изиђе прије од њега. Може бити да се она почела писати још прије двије године, кад је прво објавленије изишло о српском рјечнику; и зато је од оне стране, што не признаје да народ српски има свој језик, онако паметна свједочанства на то покупила и саставила (вала Богу! само кад се они један пут пред свијетом почеше бранити, и о том препирати). Све њиове остале рецензије против српскога рјечника и језика морају се на њој оснивати; зашто она каже да је данашњи наш црквени језик прави српски језик од старине, а овај што њим данас говори народ српски да је *покарен и испогањен*, и да се у правоме граматическом смислу не може ни назвати језиком итд...”

У писму Господару Милошу Обреновићу из Беча, крајем 1816. године, Вук објашњава кнезу Милошу величину и значај свога подухвата, те га моли да му пошаље 300 дуката како би могао да наштампа ову књигу, а обећава му да ће је посветити „Вашему славном’ имену“:

„Осимъ другихъ књижица, кое самъ я до данасъ издао на ползу, на честь и на славу народа Србскога, саставио самъ съ великимъ трудомъ *Србскій Рѣчникъ*, съ толкованиємъ Нѣмачког’ и Латинског’ языка. Књига е ова послѣ Историје Райфеве прва, и најважнѣя одъ свио књига Србскихъ; и быће цѣломе народу Србском’ на превелику ползу, на честь и на славу” (Исто: 377).

Вук ласка кнезу Милошу, али у тој ласки не пропушта да истакне и значај свог подухвата, сву револуционарност његову:

„Я ћу ову књигу посветити Вашему славном’ имену, кое ће бити као вѣнацъ свима Вашим’ славным’ и мужественымъ дѣлама: Свѣт ђе видѣти да се Вы поредъ храбрыхъ и надалеко чувенныхъ дѣла Вашихъ и за просвѣщеніе народа Србскога бринете; сви ће Вам’ Славенски народи, одъ Петрова града до Дубровника, зато благодарити; свакога ће правог’ Србљина (одъ Адријатическог’ мора до Тимока, и одъ Црне горе до Пеште и до Сет-Андріе) срце одъ радости заиграти, кад’ види *Србскій Рѣчникъ*, Србѣнцемъ саставлѣнъ, а трошкомъ народоначальника и поглавара Срба напечатанъ, и његовome славном’ имену посвећенъ...” (Исто: 377)

Невероватан је обим ове преписке. И Вукова упорност у сакупљању пренумераната, у мољакању силних и обесних. Стефан Живковић у писму из Шапца од 15/27. јануара 1817. године износи, у анегдотском тону, живописне чињенице о животу у Србији Милошева времена:

„[...] Твое писмо што си писао Г. Ефрему поради пренумерације на Лексиконе, честно ’самъ предао у беле Руке њиове: али залуду е кадъ люди немаре и кад’ ниси имао коме писати. Я ’самъ и ово дана Івокси скележѣи говорио да бы што пружили пакъ знашь шта ми отговара, а шта то, а што ’ће то нама, имашь ти как’вы дебелы волова. Нѣ нама до књига” (Исто: 402–403).

Када се сагледа из данашње перспективе, Вуков *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечма* (1818) делује као невероватан и незамислив подухват. Као да ова књига није написана, као да се сама написала. У времену које јој ни по чему није било склоно. А онда је сама постала време.

Литература

- Влајић Поповић Ј., Бјелетић М. „Приручни етимолошки речник српског језика – допринос савременој етимологији.” Ристић С., Лазић Коњик И., Ивановић Н. (ур.). *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016: 197–210.
- Карацић В. С. *Српски рјечник* (1818). Сабрана дела Вука Карацића, књига друга. Прир. Павле Ивић. Издање о стогодишњици смрти Вука Стефановића Карацића 1864–1964. Београд: Просвета, 1966.
- Карацић В. С. *Претиска I (1811–1821)*. Сабрана дела Вука Карацића, књига двадесета. Прир. Голуб Добрашиновић са сарадницима. Београд: Просвета, 1988.

- Ивић П. „О Вуковом Рјечнику из 1818. године.” *Сабрана дела Вука Караџића II – Додаци*. Београд: Просвета, 1966: 19–245.
- Милошевић Ђорђевић Н. *Казивати редом. Прилози проучавању поетике усменог стварања*. Библиотека „Вуков сабор”. Београд: Рад – КПЗ Србије, 2002.
- Пецо А. *Турцизми у Вуковим рјечницима*. Београд: Вук Караџић, 1987.
- Стојановић Љ. *Живот и рад Вука Стефановића Караџића*. Београд: Штампарија Макарије, 1924.

*

- Bojić V. *Jacob Grimm und Vuk Karadžić. Ein Vergleich ihrer Sprachauffassungen und ihre Zusammenarbeit auf dem Gebiet der serbischen Grammatik*. München, 1977 (Slavistische Beiträge 106).
- Grimm J. *Vuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik, verdeutscht und mit einer Vorrede von Jacob Grimm / Nebst Bemerkungen über die neueste Auffassung langer Heldenlieder aus dem Munde des Serbischen Volks, und der Uebersicht des merkwürdigsten jener Lieder von Johann Severin Vater*. Leipzig – Berlin, 1824.
- Kašić J. „О Српском рјечнику из 1852. године.” *Сабрана дела Вука Караџића XI – Додаци*. Београд: Просвета 21987: 1483–1744.
- Popović M. *Pamtivek. Srpski rječnik Vuka St. Karadžića*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1983.
- Selimović M. *Za i protiv Vuka*. Sabrana dela u deset knjiga, 5. Beograd: BIGZ, 1983.
- Šipka D. „Vukov leksikografski postupak – na primjeru odnosa prema 'vulgarizmima' i homonimiji.” *Zbornik radova o Vuku Stefanoviću Karadžiću*. Sarajevo: RO Institut za jezik i književnost – OOUR Institut za književnost, 1987: 117–122.

Бошко Ј. Сувајдџић

«СРПСКИ РЈЕЧИК» (1818) В «ПЕРЕПИСКЕ» ВУКА СТЕФАНОВИЧА
КАРАДЖИЧА

Резюме

«Српски рјечник» является переломной книгой сербской национальной культуры. Первое издание словаря представляет фундамент орфографической и языковой реформы Вука Караджича, обозначает окончательный переход к народному языку как основе сербского литературного языка вместе с введением фонологического принципа, где каждому звуку соответствует одна буква. В его «Переписке» лучше всего можно рассмотреть мучительную борьбу против главного течения общественного мнения вместе с полным осознанием того, что создается история и что эпоха дозревает в одной книге.

Ключевые слова: Вук Караджич, Сербский словарь (1818), переписка, Ерней Копитар, Лукиан Мушицкий